

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ ЩОДО МЕДИЧНИХ ІННОВАЦІЙ

LEGAL SECURITY OF INVESTMENT PROJECTS IN MEDICAL INNOVATIONS

Кройтор В.А., д.ю.н., професор,
професор кафедри цивільного права та процесу

Харківський національний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена правовому забезпеченню інвестиційних проєктів щодо медичних інновацій. Одним із засобів стимулювання розробки нових інтелектуальних продуктів є інвестиційні проєкти. Підкреслено, що перспективним та нагальним напрямом для економіки та для відновлення України є медичні інновації. При цьому, виявлено недостатність наукових робіт щодо правового забезпечення інвестицій у медичні інновації. Додатково охарактеризовано, що інновація (зокрема медична), як правова категорія, може розглядатися у широкому (статичного об'єкта у вигляді новітньої послуги чи продукту) та вузькому сенсі (процесу створення, комерціалізації та реалізації інновації (динаміка інновації)). Метою інноваційного продукту є поліпшення виробничого, фінансового іншого технологічного, технічного процесу, системи охорони здоров'я, зокрема у сфері лікування людини, надання медичних послуг. Медичні інновації реалізуються в таких сферах діяльності як медичне обслуговування, медичне винахідництво (пошук способів лікування людини), фармацевтика. Акцентовано увагу, що для них характерно поєднання як економічного інтересу (отримання прибутку), так і соціального – підтримка здоров'я нації та людини.

У статті розкрито, що інвестування у медичні інновації відбувається на рівні міжнародних організацій, держави, державно-приватного партнерства, приватних суб'єктів. Підкреслено, що для підвищення інвестиційного рівня охорони здоров'я, в Україні необхідно оновити правове забезпечення інвестицій в медицину. Тому доцільним є розробка і прийняття Стратегії інвестування у медичні інновації в умовах подолання наслідків воєнного стану.

Звернено увагу на особливості інвестиційних проєктів у медичні інновації, зокрема щодо існуючих ризиків. Визначено, що інвестиційні проєкти у медичні інновації можуть розглядатися як підприємницька діяльність з підвищеним рівнем ризиків. Інвестиційний проєкт у медичні інновації оформлюється як складний юридичний документ, що включає планово-розрахункові документи, які розробляються для обґрунтування відповідного виду та розміру інвестицій, строків реалізації. Тому він охоплює дві групи документів щодо: обґрунтування та прогнозування результатів інвестування.

Ключові слова: інвестиції, інновації, права, медичні, заклади охорони здоров'я, інвестиційні проєкти, державно-приватно партнерство, медичні послуги, лікування.

The article focuses on the legal support of investment projects for medical innovations. Investment projects are one of the means of stimulating the development of new intellectual products. The author emphasizes that medical innovations are a promising and urgent area for the economy and for the recovery of Ukraine. At the same time, the author reveals the lack of scientific works on legal support for investment in medical innovations. Additionally, the author characterizes that innovation (including medical innovation) as a legal category may be considered in the broad sense (as a static object in the form of a new service or product) and in the narrow sense (as the process of creation, commercialization and implementation of innovation (innovation dynamics)). The purpose of an innovative product is to improve the production, financial, other technological, technical process, healthcare system, in particular in the field of human treatment and provision of medical services. Medical innovations are implemented in such areas as medical care, medical invention (search for ways to treat people), and pharmaceuticals. It is emphasized that they are characterized by a combination of both economic interest (profit) and social interest - support for the health of the nation and the individual.

The article reveals that investment in medical innovations takes place at the level of international organizations, the State, public-private partnerships, and private entities. It is emphasized that in order to increase the investment level of healthcare in Ukraine, it is necessary to update the legal framework for investment in medicine. Therefore, it is advisable to develop and adopt a Strategy for Investing in Medical Innovations in the context of overcoming the consequences of martial law.

Attention is drawn to the peculiarities of investment projects in medical innovations, in particular, the existing risks. It is determined that investment projects in medical innovations can be considered as an entrepreneurial activity with a high level of risk. An investment project in medical innovations is formalized as a complex legal document, including planning and calculation documents that are developed to justify the appropriate type and amount of investment, and the timing of implementation. Therefore, it includes two groups of documents: justification and forecasting of investment results.

Key words: investments, innovations, rights, medical, healthcare institutions, investment projects, public-private partnership, medical services, treatment.

Постановка проблеми. У Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р, підкреслено, що в Україні для подолання поступової деградації інноваційного потенціалу необхідно сприяти розвитку видів діяльності з високою наукоємністю та переходу від низькотехнологічної ресурсної до високотехнологічної інноваційної економіки. При цьому, державна політика має створювати сприятливі умови насамперед для розвитку виробництва інтелектуальних продуктів, включаючи можливість їх комерціалізації [1]. Одним із перспективних інноваційних напрямів є медичні розробки. Так, у Європейському патентному відомстві (ЄПВ) медичні технології займали перше місце за кількістю поданих заявок із 2010 року (із середнім темпом зростання в 4,66% за попередні 5 років) і лише у 2019 році поступилися цифровим комунікаціям [2]. Таке положення

є цілком природним, оскільки за останні два століття розвиток сфери охорони здоров'я призвів до стійкого збільшення тривалості життя і покращення його якості, що в свою чергу спричинило економічне зростання. Саме медичні інновації сприяли цьому прогресу. За прогнозами експертів, нові технології й нетехнологічні інновації, ймовірно, будуть продовжувати збагачувати систему охорони здоров'я швидкими темпами [3, с. 5]. На це вказують і такі факти: за минулі 5–10 років вчені Національної академії медичних наук України створили понад 350 інноваційних наукових розробок, зокрема в Інституті фармакології та токсикології НАМН було розроблено близько 40 нових лікарських засобів, розроблено методику електрозварювання м'яких тканин, електростимуляцію нервових структур, удосконалення методу шунтування на працюючому серці ін. [4]. Наведене підкреслює перспективність медичних інновацій на українському ринку нових технологій.

Одним із засобів стимулювання розробки нових інтелектуальних продуктів є інвестиційні проекти. Завдяки інвестиціям можна отримати фінансові ресурси щодо матеріально-технічної бази винахідництва. Водночас, інвестори завжди ідуть на ризик при вкладенні капіталу у інновації, оскільки майбутня наукова розробка може завершитися як позитивним, так і негативним результатом. Тому, актуальним питанням є юридичний супровід інвестиційних проектів, зокрема щодо медичних інновацій.

Аналіз наукових досліджень. До дослідження проблематики вкладення інвестицій у інноваційні продукти, зокрема медичні, звертаються як правники, так і фахівці у сфері економіки, технічних наук, державного управління. Ця зацікавленість вчених обумовлена існуючим комплексом задач, які постають у процесі наукового опанування інвестиційних циклів в інновації. На рівні юридичних робіт доцільно виокремити наступні наукові результати. С.Б. Булеца, А.В. Стойка, Я.О. Триньова розкрили особливості інформаційних інноваційних технологій у сфері медичного обслуговування, зокрема щодо штучного інтелекту в медицині. 3D-біопрінтингу, цифрову терапію [5]. Ці здобутки у сфері медичного права надають можливість стверджувати про перспективність інноваційних медичних розробок. Окремі дослідники також наголошують щодо існування ризиків медичних інновацій. Так, ризики винаходів у медичній практиці поділяються на ризики для людей, які проходять клінічні випробування, і виробників які намагаються використати ці винаходи [6]. Наведене необхідно мати на увазі при правовому забезпеченні інвестиційних проектів у сфері медичних новацій. А.П. Єрмак також охарактеризував нормативно-правове забезпечення інвестиційної діяльності в Україні [7]. Враховуючи існуючі наукові досягнення, все ж такі слід підкреслити недостатність наукових робіт щодо правового забезпечення інвестицій у медичні інновації. Наведене підкреслює актуальність обраної тематики для подальших наукових досліджень.

Мета статті полягає у виявленні особливостей правового забезпечення інвестиційних проектів щодо медичних інновацій. Для досягнення цієї мети є сенс розкрити наступні завдання: охарактеризувати медичні інновації; встановити правове забезпечення інвестицій у медичні інновації; розкрити специфіку інвестиційних проектів, зокрема у сфері медицини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законом України «Про інноваційну діяльність» визначено такі поняття як інновації (новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери), інноваційний продукт (результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки) (ст. 1 Закону) [8]. Аналізуючи наведені положення можна стверджувати, що інновації є широкою категорією, що охоплює як інноваційні продукти, так і інноваційні послуги.

На таку особливість звертає увагу О.Є. Аврамова, яка наголошує, що поняття інновації розповсюджується на новий продукт або послугу, спосіб їх виробництва, нововведення у фінансовій, науково-дослідницькій та інших сферах, будь яке вдосконалення, яке забезпечує економію витрат або створює умови для такої економії. Вона є абсолютно новим результатом інтелектуальної творчої діяльності у вигляді нового інтелектуального продукту, який вводиться в ринковий обіг (комерціалізується). Інновації мають похідний характер від об'єктів інтелектуальної власності, але можуть існувати в інших формах незалежних від об'єктів інтелектуальної власності [9, с. 163]. На думку О.Є. Сімсон, інновації – це результат наукової та іншої інтелектуальної творчої діяльності,

що вкладаються в ринковий обіг з комерційною метою [10, с. 78].

Особливість інновації аргументує Ю.Є. Атаманова. Дослідниця розкриває динамічний аспект інновації, зокрема як запровадження суб'єктом господарювання у виробничий процес відповідно до інноваційного проекту результату інтелектуальної, в тому числі наукової та науково-технічної, діяльності, та доведений до рівня інноваційного продукту зі здійсненням науково-дослідних та/або дослідно-конструкторських робіт і виготовленням дослідних зразків, пробних партій продукції та/або запровадженням експериментального виробництва [11, с. 9]. Статику та динаміку інновації визначено О.В. Піхурець та Ю.С. Мельниченко, які довели, що фактично у законодавчому визначенні зміст «інновації» розкривається через кінцевий результат інноваційного процесу у вигляді нової технології, продукту або послуги, організаційно-технічного рішення (статична точка зору). Динаміка інновації має прояв у тому, що вона є складним, тривалим процесом, що поєднує створення, розробку, доведення до комерційного використання і поширення новації [12, с. 251].

Узагальнюючи наведене можна стверджувати, що інновація, як правова категорія, може розглядатися у широкому та вузькому сенсі. Широкий підхід охоплює визначення інновації як: 1) статичного об'єкта у вигляді новітньої послуги чи продукту; 2) процесу створення, комерціалізації та реалізації інновації (динаміка інновації). Інновації завжди створюються з метою поліпшення виробничого, фінансового, іншого технологічного, технічного процесу, зокрема у сфері лікування людини, надання медичних послуг. Отримання позитивного ефекту особливо важливо для розвитку системи охорони здоров'я, оскільки стан збереження, підтримки як громадського, так і індивідуального здоров'я вказує на сталий розвиток відповідного суспільства та держави.

Звернемо увагу, що стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності на 2011–2023 роки включають впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики [13]. Ураховуючи це, можна стверджувати, що медичні інновації реалізуються в таких сферах діяльності як медичне обслуговування, медичне винахідництво (пошук способів лікування людини), фармацевтика. Інновації в медицині – це нові ідеї, підходи, препарати або методи діагностики чи техніки проведення втручань, що застосовуються під час надання медичних послуг (допомоги) або в організації таких процесів, що сприймаються як нові або яким притаманні унікальні властивості [14, с. 31]. Складність інновацій в досліджуваній галузі полягає в тому, що система охорони здоров'я поєднує в собі як власне реалізацію медичної послуги (надання медичної допомоги різних рівнів) так і допоміжні галузі, які функціонують як в приватному так і державному секторах. Основними видами інновацій в системі охорони здоров'я є: 1) інновації в управлінському процесі; 2) інновації медичних послуг; 3) в медичній допомозі (лікувальний процес); 4) в медичній освіті; 5) інновації в інших сферах можуть бути представлені впровадженням інноваційних методів в лабораторних дослідженнях [15]. Відомим прикладом медичної інновації є введення системи E-HEALTH: «Електронна система охорони здоров'я (e-health)». Безумовно, що без застосування сучасного комп'ютерного та програмного забезпечення практично неможливо забезпечити повноцінний моніторинг стану здоров'я населення, формувати потоки пацієнтів і керувати ними та ресурсними базами, здійснювати зворотний зв'язок і оперативний контроль за дотриманням нормативів та стандартів лікування, забезпечувати перехід від постатейного бюджетування до сучасних методів економічного управління у сфері охорони здоров'я [16, с. 12].

Враховуючи наведене можна визначити, що медичні інновації – це результат наукової, науково-технічної та іншої інтелектуальної творчої діяльності у сфері охорони здоров'я, щокладаються для їх комерціалізації та підтримки як громадського, так і індивідуального здоров'я. Для медичних інновацій характерно поєднання як економічного інтересу (отримання прибутку), так і соціального – підтримка здоров'я нації та людини. Медичні інновації можуть бути реалізовані в управлінні закладами охорони здоров'я, наданні медичних послуг, фармакології, лабораторних дослідженнях, способах лікування людини, медичній освіті. Ці інновації можуть мати авторсько-правову (бази даних, комп'ютерні програми ін.) та патентно-правову охорону (винаходи, корисні моделі).

Створення та реалізація медичних інновацій потребують інвестування як на рівні міжнародних організацій, держави, державно-приватного партнерства, так і окремих приватних суб'єктів. Прикладом сучасного приватного інвестування є заснований у 2021 році український MedTech-стартап Mark, який оголосив про отримання 200 000 доларів пасивних інвестицій. Продукт стартапу – додаток для смартфона, що керує медичною інформацією пацієнта, аналізує показники здоров'я і може попереджати про можливі проблеми [17]. Відомо і те, що отримання міжнародних інвестицій стало можливим завдяки Світовому банку, який надав Україні в грудні 2022 р. додаткове фінансування у вигляді позики МБРР у розмірі 500 мільйонів доларів США для проекту «Зміцнення системи охорони здоров'я та збереження життя (HEAL Ukraine)». Цей проєкт спрямовано на покращення та зміцнення системи первинної медичної допомоги; задоволення зростаючої потреби у наданні послуг з психічного здоров'я та реабілітації викликаних війною; відновлення та посилення надання послуг у лікарнях, які мають обмежені можливості; та підтримає розвиток потенціалу ключових закладів охорони здоров'я [18]. Протягом 2015–2020 рр. найбільшими за обсягами у вітчизняну охорону здоров'я та надання соціальної допомоги були прямі інвестиції з таких країн: Кіпр,

Німеччина, республіка Молдова, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Британські Віргінські острови [19]. Необхідно враховувати, що міжнародні інвестиції у охорону здоров'я якісно змінилися внаслідок війни, у якій опинилась Україна. Більше стало прямих інвестицій, при яких міжнародний інвестор обирає об'єкт інвестування.

Звернемо увагу що інвестиції можуть надходити і від державно-приватного партнерства. Законом України «Про державно-приватне партнерство» встановлено, що охорона здоров'я є однією із сфер державно-приватного партнерства (ч. 1 ст. 4 Закону) [20]. Державно-приватне партнерство в сфері охорони здоров'я – це взаємовигідна співпраця державних органів, органів місцевого самоврядування, державних та комунальних закладів охорони здоров'я, з одного боку, та бізнесу (суб'єктів господарювання) – з іншого, метою якої є задоволення публічного інтересу у створенні та функціонуванні ефективної системи охорони здоров'я в Україні, ключовим пріоритетом якої мають стати доступні та якісні медичні послуги, що надаватимуться населенню. Водночас, воно не достатньо реалізовується, за інформацією Департаменту інвестицій Міністерства економіки України з 192 укладених на умовах ДПП договорів на початок 2021 р. планувалось реалізувати лише 39 договорів; 153 договори взагалі не реалізувались протягом 2021 р. (з них 118 – не виконувались, 35 – були розірвані / закінчився термін дії) [21, с. 71].

Інвестиції у сферу охорони здоров'я надають можливість постійно оновлювати та отримувати нові необхідні наукові результати, зокрема щодо лікування людини. Сучасна система охорони здоров'я залежить від інвестиційних потоків. За даними Євростату, у 2022 році най-

більше у розвиток та дослідження у сфері охорони здоров'я серед країн ЄС інвестували в Німеччині (2,7 млрд євро), Франції (2,2 млрд євро), Італії (1,6 млрд євро) та Іспанії (понад 900 млн євро). Якщо порівнювати інвестиції у 2021 та 2022 роках, то у відсотковому співвідношенні фінансування найбільше збільшили у Мальті – майже на 300%, Франції – на 74%, Болгарії – на 45% та Естонії – на 38% [22]. Для підвищення інвестиційного рівня охорони здоров'я, в Україні необхідно оновити правове забезпечення інвестицій в медицину. Так, Міністерство охорони здоров'я завершило процедуру селф-скринінгу, де визначило, що загалом до національного законодавства необхідно імплементувати 319 актів права ЄС [22].

Справді, правове забезпечення інвестицій у медичні інновації потребують значного оновлення. Звернемо увагу, що у Законі України «Про інвестиційну діяльність» не визначено напрямів правового регулювання щодо інвестицій у сферу охорону здоров'я [23]. Наведене положення обтяжується і тим, що в умовах воєнного стану медична сфера особливо потребує новітніх інноваційних продуктів, зокрема протезів, способів операцій, подолання ускладнень після поранень. Водночас, медичні інновації поза системного правового регулювання можуть залишитися в уразливому стані. Тому, є доцільним розробити і прийняти Стратегію інвестування у медичні інновації в умовах подолання наслідків воєнного стану. Цей документ зможе змоделювати як напрямів інвестиційних проєктів, так і підтримати розробку медичних новацій.

В межах удосконалення інвестиційного законодавства, окремо слід звернути увагу на специфіку медичних інвестиційних проєктів. Інвестиційний проєкт – це комплекс заходів (організаційно-правових, управлінських, аналітичних, фінансових та інженерно-технічних), визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку національної економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництв, регіонів, виконання яких здійснюється суб'єктами інвестиційної діяльності (абз. 2 ч. 3 ст. 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність») [23]. Він оформлюється у вигляді планово-розрахункових документів, які розробляються для обґрунтування відповідного виду та розміру інвестицій, строків реалізації. Тому він охоплює дві групи документів щодо: обґрунтування та прогнозування результатів інвестування. Окремо звернемо увагу, при розробці інвестиційного проєкту необхідно враховувати його можливі ризики. Ризики при розробці інвестиційного проєкту можуть бути наступними: 1) несподівані державні заходи регулювання в сферах: матеріально-технічного постачання, проєктних нормативів, виробничих нормативів, землекористування, охорони навколишнього середовища, експорту-імпорту, ціноутворення, податкового законодавства.; 2) події; 3) організаційного характеру (банкротство); 4) зовнішні передбачувані, але не визначені ризики: ринковий ризик у зв'язку з: погіршенням умов отримання сировини, підвищенням вартості сировини, зміною вимог споживачів; неприпустимий екологічний вплив; негативні соціальні наслідки; зміна валютних курсів; 5) правові ризики [24, с. 142]. Ці загальні ризики доповнюються такими спеціальними ризиками як: 1) ускладнення в процесі проведення досліджень за участю людей; 2) не отримання позитивного ефекту у вигляді отримання прибутку, соціального ефекту охорони здоров'я. Виходячи з наведеного, можна стверджувати, що інвестиційні проєкти у медичні інновації можуть розглядатися як підприємницька діяльність з підвищеним рівнем ризиків. При цьому, незважаючи на ці ризики, особливості інвестиційних проєктів у медичні інновації не визначаються у ст. 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність» [23].

Підсумовуючи наведене можна стверджувати, що інвестиційний проєкт у медичні інновації – це комплекс заходів (організаційно-правових, управлінських, ана-

літичних, фінансових та науково-технічних), із використанням ресурсів міжнародних організацій, держави, державно-приватного партнерства, окремих приватних суб'єктів, з метою комерціалізації медичних інновацій та підтримки громадського та індивідуального здоров'я. Правові характеристики інвестиційних проєктів у медичні інновації наступні: це підприємницька діяльність; виникає та реалізується щодо медичних інновацій; може мати фінансування із джерел міжнародних організацій, держави, державно-приватного партнерства, окремих приватних суб'єктів; має підвищений ризик.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє запропонувати наступні висновки. Доведено, що медичні інновації – це результат наукової, науково-технічної та іншої інтелектуальної творчої діяльності у сфері охорони здоров'я, що вкладаються для їх комерціалізації та підтримки як громадського, індивідуального здоров'я. Для медичних інновацій є властивим поєднання як економічного інтересу (отримання прибутку), так і соціального – підтримка здоров'я нації та людини.

Підкреслено, що в умовах воєнного стану медична сфера особливо потребує новітніх інноваційних про-

дуктів, зокрема протезів, способів операцій, подолання ускладнень після поранень. Водночас, медичні інновації поза системного правового регулювання можуть залишитися в уразливому стані. Тому, є доцільним розробити і прийняти Стратегію інвестування у медичні інновації в умовах подолання наслідків воєнного стану. Аргументовано, що інвестиційний проєкт у медичні інновації – це комплекс заходів (організаційно-правових, управлінських, аналітичних, фінансових та науково-технічних), із використанням ресурсів міжнародних організацій, держави, державно-приватного партнерства, окремих приватних суб'єктів, з метою комерціалізації медичних інновацій та підтримки громадського та індивідуального здоров'я.

При правовому супроводі інвестиційних проєктів щодо медичних інновацій необхідно враховувати додаткові ризики, обумовлені проведенням досліджень за участю людей. При цьому, оформлюється інвестиційний проєкт у медичні інновації, як складний юридико-технічний документ, із економічними розрахунками, обґрунтування виду та розміру інвестицій, їх цикл реалізації у часі. Для подолання ризиків цих проєктів доцільним є залучення страхування медичних ризиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>.
2. Тренди патентування медичних технологій. URL: https://censor.net/ru/blogs/3224025/trendi_patentuvannya_medichnih_tehnologiy.
3. Інноваційна діяльність в Україні у 2019 році: науково-аналітична доповідь / Т.В. Писаренко, Т.К. Кваша, Рожкова Л.В., Коваленко О.В. Київ: УкрІНТЕІ, 2020. 45 с.
4. Українська медицина: топ-5 інновацій, що рятують життя. URL: <https://iprosvita.com/ukrainska-medycyna-top-5-innovatsij-shcho-riatuiut-zhyttia/>.
5. Булеца С.Б., Стойка А.В., Триньова Я.О. Інформаційні інноваційні технології у сфері медичного обслуговування. Медичне право : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С.Б. Булеци; д-ра юрид. наук, доц. М.В. Менджул. Ужгород: ТОВ «ПІК-У», 2021. 720 с.
6. Vezpalova O.I., Yusupov V.A., Avramova O.Y., Krasniuk T.V. Legal protection of inventions within medical practice in Ukraine *Wiadomości Lekarskie* 2019, tom LXXII, nr 3. P. 484–489.
7. Єрмак А.П. Нормативно-правове забезпечення інвестиційної діяльності в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. Том 34 (73). № 1. С. 29–34. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.1/06>.
8. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
9. Аврамова О. Є. До проблеми визначення інновації / О. Є. Аврамова, Е. С. Кізь. *Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип. : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. – Харків : НТУ «ХПІ», 2011. № 30. С. 161–165.
10. Сімсон О. Теорії походження інновацій у контексті економіки знань. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2011. № 4. С. 72–79.
11. Атаманова Ю.Є. Основні проблеми системного господарсько-правового регулювання відносин в інноваційній сфері: автореф. дис. д-ра юр. наук: 12.00.04 р. Харків: Національна юридична академія України. 2009. 23 с.
12. Піхурець О.В. Окремі аспекти використання об'єктів права інтелектуальної власності в інноваційному процесі / О.В. Піхурець, Ю.С. Мельниченко. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2013. Випуск 23. Частина 1. Том 1. С. 249–254.
13. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 8 вересня 2011 р. № 3715-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>.
14. Мочалов Ю. Інноваційна діяльність у роботі закладів охорони здоров'я. *Практика управління медичним закладом*. 2014. № 3. С. 28–37.
15. Криничко Л.Р., Сергієнко Л.В. Інвестиційно-інноваційна діяльність держави в сфері охорони здоров'я. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 3. DOI: <https://10.32702/2307-2156-2020.8.56>.
16. Свінціцький А.С., Висоцька О.І. Актуальні питання щодо впровадження медичних інноваційних технологій у закладах охорони здоров'я. *Практикуючий лікар*. 2015. № 1. С. 7–13.
17. Медичний стартап Mark залучив інвестиції від екстраника голови Мінцифри. Він розробляє ШІ-асистента для контролю здоров'я. URL: <https://forbes.ua/news/medichniy-startap-mark-zaluchiv-investitsii-vid-eksradnika-golovi-mintsifri-vin-rozroblyae-shi-asistenta-dlya-kontrolyu-zdorovya-02082023-15200>.
18. Світовий банк схвалив пакет фінансування в \$610 млн для вирішення нагальних потреб України. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2022/12/20/world-bank-approves-financing-package-totaling-610-million-to-address-urgent-needs-in-ukraine>.
19. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України за видами економічної діяльності у розрізі країн світу у 2015–2019 роках. Державна служба статистики України. 2019. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/inv_zd/pi_ak_ks_ved/arh_pi_ak_ks_ved_u.html.
20. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 1 липня 2010 р. № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#top>.
21. Клименко С. Є., Лашкул З. В., Мотовиця Н. Я., Ярова Л. Д. Сучасний стан реалізації договорів державно-приватного партнерства та державних інвестиційних проєктів у сфері охорони здоров'я. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 68–74.
22. Щоб бути готовими до вступу в ЄС, бізнес вже зараз має інвестувати в медичні інновації. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/marina-slobodnichenko-schob-buti-gotovimi-do-vstupu-v-es-biznes-vzhe-zaraz-mae-investuvati-v-medichni-innovacii>.
23. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>.
24. Крамської Д.Ю., Нотовський П.В. Підвищення якості інвестиційних проєктів завдяки введенню додаткових елементів інформаційного масиву. *Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Економічні науки*. 2018. № 19(1295). С. 140–146.